

УДК 37.012:355.235.212:81

Л. В. ЦВЯК,

кандидат філологічних наук, доцент, начальник кафедри німецької та другої іноземної мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СЛУХАЧІВ-НЕФІЛОЛОГІВ АУДІЮВАННЯ ІНШОМОВНИХ ТЕКСТІВ ЗА ФАХОМ

У статті визначається значення навчання аудіювання іншомовних текстів за фахом фахівців-випускників немовного вищого навчального закладу, конкретизуються уміння аудіювання, які повинні бути сформовані у слухачів для адекватного розуміння ними монологічних і діалогічних аудіотекстів за професійним спрямуванням, пропонуються типи і види завдань та вправ, призначених для формування і контролю таких умінь.

Ключові слова: *слухачі-нефілологи, професійна іншомовна комунікативна компетенція, аудіювання, іншомовний текст за професійним спрямуванням.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У наш час однією з найбільш запитаних кваліфікаційних характеристик сучасного фахівця є здатність до здійснення іншомовного спілкування в сфері професійної комунікації. Ця потреба зумовлена інтенсивним розвитком міжнародної співпраці і міжкультурних контактів у різних галузях виробництва, науки і техніки. У зв'язку з цим до підготовки майбутнього випускника вищої немовної школи висувається вимога формування професійної іншомовної комунікативної компетенції, яка дозволить йому виступати в процесі спільної професійної діяльності з зарубіжними колегами як гідний партнер в ході як письмового, так і усного спілкування іноземною мовою.

© Цвяк Л. В.

Усна форма професійного іншомовного спілкування передбачає наявність не лише уміння говоріння іноземною мовою, але й сприйняття мови співрозмовника на слух. Тобто говоріння і аудіювання є основними видами мовленнєвої діяльності у спілкуванні з носіями іноземної мови. Відсутність спеціально сформованих умінь слухової рецепції, які досить важко сформувати у слухачів-нефілологів, утруднює успішне здійснення професійного іншомовного спілкування і є причиною дискomuнікації. Відповідно, цілеспрямоване навчання аудіювання як виду іншомовної мовленнєвої діяльності в вищих навчальних закладах немовних спеціальностей являє собою один із важливих аспектів підготовки майбутніх фахівців до активної участі у професійному іншомовному спілкуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема навчання студентів аудіювання іншомовних текстів є багатогранною і охоплює різні аспекти цього складного процесу, який неодноразово вивчався багатьма дослідниками. Аналіз психолого-педагогічних досліджень показав, що на сучасному етапі розвитку освіти аудіювання детально розглядалося як зарубіжними, так і вітчизняними авторами, зокрема це роботи І. Л. Бім, І. О. Зимньої, Т. Є. Сахарової, Е. С. Полат, С. А. Мишко [4], Р. Б. Писанчина [5]. Були зроблені спроби вирішення таких аспектів цієї проблеми: розроблена методична типологія труднощів мовного матеріалу, необхідного для формування навичок аудіювання (Г. І. Бакушева, І. А. Безсонова); розглядалося навчання розуміння аудіотекстів, що містять невивчену лексику, а також формування навичок і умінь мовної здогадки (Г. М. Черепнева); створено методичну типологію наукових аудіотекстів (В. А. Бойко); охарактеризовані в методичних цілях описові монологічні тексти наукового і професійного характеру (І. М. Алексеєва, М. В. Балкевич, Н. М. Конєва, І. С. Онисіна); визначено ефективність різних видів вправ, спрямованих на формування умінь аудіювання (Н. В. Борисова); подано характеристику різних видів опор, що полегшують розуміння при аудіюванні: візуальних (О. Г. Богданова) і графічних (Г. О. Жустеева); розроблено методику організації самостійної роботи студентів при навчанні цього виду мовленнєвої діяльності (Л. І. Іванова). Однак, на сьогодні не є остаточно вирішеною проблема навчання слухачів (студентів) немовного

вищого навчального закладу розуміння на слух текстів іноземною мовою за їхнім фахом, ураховуючи той факт, що рівень їх іншомовної підготовки нижчий у порівнянні зі студентами-філологами, а на дисципліну “Іноземна мова” відводиться порівняно невелика кількість годин, крім того, відмічається недостатня теоретична і практична розробленість цієї проблеми, її значущості для оволодіння студентами-нефілологами уміння аудіювання як компонента професійного спілкування іноземною мовою.

Метою статті є визначити значення навчання аудіювання іншомовних текстів за фахом випускників немовного вищого навчального закладу, конкретизувати уміння аудіювання, які повинні бути сформовані у слухачів для адекватного розуміння ними монологічних і діалогічних аудіотекстів за професійним спрямуванням, та визначити типи і види завдань і вправ, призначених для формування і контролю таких умінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні кожен із чотирьох видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння й письмо) не розглядається ізольовано, тобто всі аспекти мовлення дуже тісно взаємопов’язані і спрямовані на оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації. Проблема навчання сприйняття автентичного мовлення на слух є однією з найголовніших під час навчання іншомовного спілкування, і саме тому розвиток і розробка технологій навчання аудіювання, які відповідають вимогам часу, є вкрай важливими.

У минулому методика трактувала аудіювання лише як частину таких навичок, як говоріння і читання. Тривалий час аудіювання не сприймалося методистами як специфічний вид мовленнєвої діяльності і як особлива мета навчання, залишаючись на периферії методичної свідомості. І це не могло не відобразитися на якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Але в реальному житті є багато ситуацій, у яких ми відіграємо роль лише слухачів. Ми стикаємося з аудіюванням як самостійним видом мовленнєвої діяльності в різних ситуаціях реального спілкування. Це відбувається, коли ми слухаємо різні оголошення, новини радіо і телебачення, інструкції і доручення, лекції, розповіді співбесідників, виступи акторів, співрозмовника телефонної розмови і под. У навчальних закладах програми з вивчення іноземних мов передбачають розвиток навичок аудіювання різними способами, залежно від поставлених цілей. Проте,

які б цілі не переслідувалися, без слухання неможливе ні говоріння, ні читання. Аудіювання є самостійною навичкою, яка тісно переплітається з іншими мовленнєвими навичками.

З чотирьох видів мовленнєвої діяльності слухання являє собою найбільш складний процес людської діяльності з прийому, переробки і усвідомлення мовленнєвого спілкування. За даними дослідників, у професійно орієнтованому мовленнєвому потоці 45 % навчального часу проходить в аудіюванні, 30 % – у говорінні, 16 % – у читанні і 9 % – у письмі. Отже, уміння в звуковій формі реалізувати текст, який звучить, (як на рецептивному, так і на продуктивному рівнях) є однією з обов'язкових складових професійно орієнтованої комунікативної компетенції.

Аудіювання включає два процеси – сприйняття і розуміння мовлення, яке звучить, і являє собою аналіз і синтез матеріальних засобів мови, з одного боку, та результат аналізу і синтезу змістових значень цих засобів, з іншого [1, с. 29].

Як свідчить досвід, аудіювання мовлення викладача є легшим видом діяльності для слухача (студента), ніж аудіювання з аудіозапису, оскільки при прослуховуванні аудіозапису відсутня зорова опора, а саме: візуальний контроль артикуляції, міміки, жестів, рухів тіла, контакт очей, які є невербальними засобами спілкування і значно сприяють розумінню вербального мовлення.

У ході аудіювання слухач виконує складну перцептивно-мнемонічну діяльність і розумові операції аналізу, синтезу, дедукції, індукції, порівняння, протиставлення, абстрагування, конкретизації і т. д. Тому успішність аудіювання визначається як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. Об'єктивні фактори складаються із особливостей тексту, який пропонується, і умов, за яких відбувається його сприйняття. Суб'єктивні фактори визначаються особливостями психіки слухача і рівнем його підготовки.

При відборі текстів для аудіювання необхідно враховувати їх мовні особливості, змістову характеристику і композиційні характеристики. Багато методистів рекомендують підбирати слухачам-нефілологам тексти для аудіювання, які б не містили великої кількості незнайомої лексики. Занадто складні аудіотексти можуть викликати зневіру у слухачів,

позбавити їх надії на успіх. З іншого ж боку, занадто легкі для розуміння тексти не спонукатимуть слухачів до максимальної концентрації уваги. Відсутність моменту подолання труднощів робить роботу нецікавою і непривабливою, крім того, вона перестає бути розвиваючим фактором у процесі навчання мови.

Під час оцінки психічних особливостей слухачів насамперед ураховуються їх мовленнєвий слух, увага і пам'ять, здібність до мовленнєвої здогадки й імовірнісного прогнозування, рівень розвитку внутрішнього мовлення. Розвиток мовленнєвої здогадки і стимуляція розширення пам'яті забезпечується вправами, що виконуються під час аудіювання. Найчастіше це завдання такого типу:

- точно визначте предмет висловлювання;
- передбачте розвиток подій;
- заповніть пропущені відомості в таблиці.

Дуже важливо не використовувати друкований текст при аудіюванні, бо, отримавши можливість вибору, деякі слухачі нададуть перевагу читанню, а не сприйманню на слух.

Важливою умовою при формуванні аудіювання є мотивація [2, с. 64]. Якщо слухач відчуває потребу слухати, це призводить до максимальної мобілізації його психічного потенціалу, тобто загострюється мовленнєвий слух і навіть чутливість органів сприйняття, більш цілеспрямованою стає увага, підвищується інтенсивність розумових процесів.

Залежно від конкретних навчальних завдань і за ознакою повноти розуміння інформації розрізняють два види аудіювання:

- 1) аудіювання з повним розумінням;
- 2) аудіювання з розумінням основного змісту тексту.

Тексти для аудіювання з повним розумінням не містять незнайомих лексики і виразів. Якщо метою прослуховування тексту є лише охоплення загальної ідеї, то не потрібно вводити нові слова перед прослуховуванням, важливо, щоб слухачі могли здогадатися їх значення з контексту. Для успішного оволодіння обома видами аудіювання слухач повинен уміти користуватися формулами перепитування, які передбачають уточнення або роз'яснення інформації, що подається на слух, наприклад, повторіть це запитання ще раз.

У наш час існує великий вибір засобів навчання аудіювання для ефективної роботи викладача. Науково-технічний прогрес сприяє розробці нових технологій. Фактор впливу технічних засобів навчання значно полегшує засвоєння предмета шляхом прослуховування звукозаписів, перегляду кінофільмів, використання комп'ютера. Найбільш поширеним засобом навчання аудіювання є магнітофон. На сучасному етапі навчання з його допомогою проводяться різні аудитивні ігри, які можуть допомогти досягти таких цілей аудіювання:

- сформувати певні навички;
- розвинути певні мовленнєві вміння;
- навчити вміння спілкуватися;
- розвинути необхідні здібності та психічні функції;
- запам'ятати мовленнєвий матеріал;
- навчити слухачів виділяти головне в потоці інформації;
- розвинути слухову пам'ять;
- розвинути слухову реакцію.

Складність завдання навчання аудіювання іноземною мовою полягає в тому, щоб навчити здійснювати цей вид мовленнєвої діяльності, тобто розвинути навички та вміння переробляти інформацію, яка сприймається на слух, в різних умовах спілкування.

Навчання розуміння аудіотекстів іншою мовою проходить три взаємопов'язані етапи:

- 1) елементарний (він передбачає формування перцептивної бази, розвиток механізмів сприйняття іншомовного мовлення, яке звучить);
- 2) просунутий (він передбачає формування здатності сприймати і розуміти усні іншомовні тексти певного обсягу і складності, тобто розвиток складніших умінь аудіювання);
- 3) завершальний (він передбачає оволодіння аудіюванням як складовою усного мовленнєвого спілкування, тобто набуття здатності усвідомлено брати участь в усному іншомовному спілкуванні) [1, с. 32].

Щоб навчання аудіювання проходило успішно й ефективно, воно повинно здійснюватися послідовно, аудіоматеріали і способи роботи з ними повинні відповідати рівню слухачів, а навчання повинно носити комунікативну спрямованість [3]. Послідовність формування умінь і на-

вичок сприйняття мовлення на слух реалізується ієрархічною побудовою вправ, які поділяються на дві підсистеми:

- 1) підготовчі вправи (мовні);
- 2) мовленнєві вправи.

При проведенні підготовчих вправ необхідно попередньо (до прослуховування тексту) позбутися труднощів лінгвістичного або психологічного характеру, що дозволить слухачу зосередити свою увагу на сприйнятті змісту. Мовленнєві вправи сприяють формуванню умінь сприймати повідомлення за умов, що наближаються до природного мовленнєвого спілкування. Мовленнєві вправи навчають:

- визначати найбільш інформативні частини повідомлення;
- усувати прогалини в розумінні за рахунок прогнозування на рівні тексту;
- співвідносити текст з ситуацією спілкування;
- поділяти аудіотекст на змістові частини і визначати головну думку в кожній з них;
- письмово фіксувати основну частину інформації.

Важливим є комплекс вправ для навчання слухачів імовірнісного прогнозування, серед них: прослухати ряд прикметників (дієслів), назвати іменники, які з ними найчастіше вживаються; переклад на слух слів, утворених від відомих слухачам елементів; прослухати ряд штампів та перелічити ситуації, у яких вони можуть вживатися; прослухати аудіотекст та заповнити пропуски у графічному варіанті того самого тексту.

Задля розвитку короткочасної і словесно-логічної пам'яті слід виконувати такі вправи: прослухати ряд ізольованих слів, запам'ятати і відтворити з них ті, що належать до однієї теми; прослухати дві-три короткі фрази та поєднати їх в одне речення; прослухати фразу та додати до неї ще одну, зв'язану за змістом.

Серед мовленнєвих вправ, які виконуються з метою навчання аудіювання, варто зазначити такі:

вправи для навчання діалогічного мовлення “з боку” (прослуховування діалогу та складання аналогічного з тієї самої теми; прослуховування початку діалогу, доповнення останньої репліки одного з партнерів; прослуховування фонозапису (кінофрагменту) та переказ розмови дійо-

вих осіб; прослуховування діалогу та переказ його в формі монологу, а також коментування його; характеристика однієї з дійових осіб; підбір до нього заголовка та його пояснення);

вправи для навчання сприйняття діалогічного мовлення під час участі в діалозі (прослуховування аудіозапису запитань та формулювання до них розгорнутих відповідей; прослуховування початку діалогу (полілогу) та продовження його в парній роботі);

вправи для навчання сприйняття монологічного мовлення (прослуховування тексту та формулювання розгорнутих відповідей на запитання до його змісту; відтворення прослуханого з видозміною завершальної частини тексту; виділення в мовленнєвому повідомленні змістових частин та формулювання заголовків до них; прослуховування тексту та складання до нього рецензії).

Як свідчить досвід, застосування відео є дуже ефективним при формуванні комунікативної культури слухачів, оскільки відеоматеріали не лише презентують їм живе мовлення носіїв мови, але й занурюють у ситуацію ознайомлення з мовою міміки і жестів, стилем взаємовідносин і реаліями країни тієї мови, яка вивчається. Наприклад, можна передивитися відеосюжет із звуком та зображенням, але час від часу зупиняти картинку, під час паузи слухачам пропонується вгадати, що персонажі скажуть або зроблять у наступному кадрі. Така робота є надзвичайно цікавою для слухачів, вона викликає у них бажання вивчати іноземну мову, досягати нових успіхів, мотивує їх до опанування нових знань та формування нових навичок.

З метою удосконалення навичок сприйняття і розуміння інформації аудіотексту слухачам можна запропонувати виконати такі завдання:

визначте жанр аудіотексту (інтерв'ю, реклама, повідомлення, розповідь, бесіда та ін.);

зіставте запропоновані висловлення з іменами учасників розмови в аудіотексті;

передайте діями зміст аудіотексту (покажіть, проінсценуйте);

заповніть бланки, занесіть до них дані аудіотексту;

завершіть діалог (слухач слухає лише одного з учасників розмови по телефону і виконує роль співбесідника);

запитайте інформацію, попросіть, накажіть, відмовте, погодьтеся, переконайте, умовте, осудіть, заперечте, порадьте, висловіть свою думку.

Продемонструвавши слухачам різні комунікативні наміри та їх лінгвістичну реалізацію, необхідно виконати ряд вправ, які навчать встановлювати комунікативний намір співрозмовника.

Висновки:

1) аудіювання – це вид мовленнєвої діяльності, засіб формування спілкування, одержання інформації, розширення комунікативної компетенції, формування позитивної мотивації до іноземної мови;

2) аудіювання слугує потужним засобом навчання іноземної мови, стимулює навчальну і комунікативну діяльність слухачів, забезпечує управління процесом навчання;

3) через аудіювання відбувається засвоєння лексичного складу мови та її граматичної структури, крім того, аудіювання сприяє формуванню навичок говоріння, читання і письма;

4) для того щоб умінь слухати стало запорукою успіху у вивченні іноземної мови, формування розуміння мовлення на слух повинно відбуватися за природних обставин;

5) важливими умовами при формуванні навичок аудіювання іншомовних текстів за фахом є правильний відбір текстів, а також забезпечення високої мотивації до вивчення іноземної мови;

6) послідовність формування умінь та навичок сприйняття мовлення на слух реалізується системним характером навчання, дотриманням послідовності при оволодінні конкретним видом мовленнєвої діяльності, виконанням підготовчих та мовленнєвих вправ;

7) результатом навчання аудіювання є залучення до культури країни, мова якої вивчається, та збагачення своєї власної культури, а також умінь вирішувати запропоновані комунікативні завдання в соціокультурній, повсякденній, професійній сферах спілкування.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У подальших дослідженнях варто детальніше зупинитися на формуванні у фахівців-нефілологів умінь аудіювання інформації, яка міститься у професійно значущих аудіотекстах різних жанрів, визначити основні труднощі формування таких умінь та основні шляхи їх подолання.

Список використаної літератури

1. Елухина Н. В. Обучение аудированию в русле коммуникативно-ориентированной методики // Иностранные языки в школе. – 1989. – № 2. – С. 28–36.
2. Измайлова А. Г. Формирование иноязычной профессионально-ориентированной коммуникативной компетентности у студентов неязыковых вузов : дис. канд. пед. наук. – СПб., 2002. – 168 с.
3. Касьянова В. П. Аудирование в свете реальных коммуникаций при обучении иностранному языку на неязыковых факультетах // Материалы международной научно-практической конференции. – Костанай, 2010. – С. 150.
4. Мишко С. А. Навчання та тестування аудіювання // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. Випуск 11 / відп. ред. М. П. Фабіан. – Ужгород : ПП “Аутдор-Шарк”, 2013. – С. 453–458.
5. Писанчин Р. Б. Труднощі навчання аудіюванню у процесі підготовки перекладачів // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. Випуск 11 / відп. ред. М. П. Фабіан. – Ужгород : ПП “Аутдор-Шарк”, 2013. – С. 458–464.
6. Пруссаков Н. Н. Трудности при обучении аудированию иноязычного звучащего текста // Иностранные языки в высшей школе. – 1981. – № 3. – С. 57–62.
7. Смирнова Л. П. Уровни понимания иноязычных речевых сообщений на слух и способы контроля их сформированности // Теоретические и экспериментальные исследования в области обучения иноязычной речевой деятельности : сборник научных трудов МГПИИЯ им. М. Тереза. – М., 1991. – С. 204–226.

Рецензент – кандидат педагогических наук, доцент Лопатка В. Д.

Статья надійшла до редакції 19.05.2014.

Цвях Л. В. Особенности обучения слушателей-нефилологов аудированию иноязычных текстов по специальности

В статье определяется значение обучения аудированию иноязычных текстов по специальности специалистов-выпускников неязыкового высшего учебного заведения, конкретизируются умения аудирования, которые должны быть сформированы у слушателей для адекватного понимания ими монологических и диалогических аудиотекстов профессиональной направленности, предлагаются типы и виды заданий и упражнений, предназначенных для формирования и контроля таких умений.

Ключевые слова: *слушатели-нефилологи, профессиональная иноязычная коммуникативная компетенция, аудирование, иноязычный текст профессиональной направленности.*

Tsviak L. V. Peculiarities of teaching of students – non-philologists to listen and comprehend professionally oriented foreign language texts

The importance of teaching of gradulators of non-linguistic high educational establishment to listen and comprehend foreign language professionally oriented texts is highlighted in this very article. Some skills as to listening and comprehension which have to be formed for adequate listening and understanding of monologues and dialogues by students concerning their professional orientation are specified. Special tasks and exercises of different types are presented so as to form and control developing of such language skills.

Notwithstanding the fact that teaching students to listen and comprehend foreign original texts is a complicated process that covers its different aspects and has been studied by many researchers, however, up to nowadays it hasn't been solved yet as the issue concerning teaching of students of non-linguistic high educational establishment to listen and comprehend foreign language professionally oriented texts, taking into consideration the fact that level of their foreign language experience is lower comparing to students-philologists and that quantity of academic hours for the discipline "Foreign Language" is comparatively small. Besides, we can note that the shortage in theoretical and practical development of this issue, its importance for students–non-philologists in the process of forming their skill to listen and comprehend as a component of foreign language professional communication.

The author highlights the fact that the problem of teaching listening and comprehension of authentic speaking is one of the main issues of the process of communication. Thus, developing of the techniques for listening and comprehension teaching, which are up-to-date, is very important. As it's testified by practice the complexity of the task as to teaching foreign language listening and comprehension is in the process of teaching to implement this type of speaking activity; in other words, to develop skills to adapt information, that is listened to, in different conditions of communication.

As a result of the research the conclusion can be made that listening and comprehension is not only means of communication skills formation but the way of widening of communicative competence as well as formation of positive motivation to foreign language. It was determined that an important condition of the process of formation of professionally oriented foreign texts listening and comprehension skills is the adequate selection of texts when it is necessary to take into consideration their language peculiarities, characteristic features of their content and composition. It is also important to provide high motivation to the process of foreign language studying in general. To make the process of teaching listening and comprehension skills successful and efficient it must be done step by step, audio-materials and teaching methods must be chosen according to the students' level of knowledge, and the teaching process must be communicatively directed. It may be done with the help of language training exercises. The result of students–non-philologists' teaching process as to foreign language texts listening and comprehension skills is their involving into the culture of this very foreign country, and enlarging of their own national culture as well as being able to solve given communicative tasks in socio-cultural, every-day, and professional spheres of communication.

Keywords: *students–non-philologists, professional foreign language communicative competence, listening and comprehension, professionally oriented foreign language texts.*